

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
YVES BOT
esitatud 11. juunil 2015¹

Kohtuasi C-160/14

**João Filipe Ferreira da Silva e Brito jt
versus
Estado português**

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Varas Cíveis de Lisboa (Portugal))

Õigusaktide ühtlustamine — Ettevõtte üleminek — Töötajate õiguste kaitse —
Eelotsusetaotluse esitamise kohustus — Siseriiklikule kohtule, kelle otsuste peale ei ole võimalik
siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, omistatav liidu õiguse rikkumine — Siseriiklikud
õigusnormid, mille järgi sõltub õigus niisuguse rikkumise tõttu kantud kahju hüvitamisele tingimusest,
et eelnevalt peab olema tühistatud otsus, mis selle kahju põhjustas

1. Käesolev eelotsusetaotlus puudutab nõukogu 12. märtsi 2001. aasta direktiivi 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta² artikli 1 lõike 1 ja ELTL artikli 267 kolmanda lõigu tõlgendamist ning Euroopa Kohtu praktikat, mis käsitleb riikide vastutust liidu õiguse rikkumise eest.

2. Varas Cíveis de Lisboa (Portugal) esitatud küsimused tekkisid kahju hüvitamise hagi raames, mille esitasid J. F. Ferreira da Silva e Brito ja teised hagejad Estado portuguêsi (Portugali riik) vastu ning mis põhineb liidu õiguse väidetaval rikkumisel, mida võib omistada Supremo Tribunal de Justiça (kõrgeim kohus).

3. Esimese küsimuse analüüsimisel pean tõlgendama mõistet „ettevõtte üleminek” selle direktiivi artikli 1 lõike 1 tähenduses põhikohtuasja asjaoludest lähtudes. Ma jõuan – vastupidi Supremo Tribunal de Justiça valitud lahendusele – järeldusele, et seda õigusnormi tuleb tõlgendada nii, et mõiste „ettevõtte üleminek” hõlmab olukorda, kus tellimuslendude turul tegutsev ettevõtja lõpetatakse tema sellise enamusaktsionäri otsusega, kes omakorda tegutseb lennutranspordi sektoris ning kes esimesena nimetatud ettevõtja likvideerimise raames:

- asub lõpetatud äriühingu asemele lennukite liisingulepingutes ja reisikorraldajatega sõlmitud kehtivates tellimuslendude lepingutes;
- viib ellu tegevust, millega seni tegeles likvideeritud äriühing;
- võtab tööle tagasi mõned töötajad, kes olid seni lähetatud likvideeritud äriühingusse, ja annab neile identsed tööülesanded;
- võtab üle lõpetatud äriühingu väikevahendid.

¹ — Algkeel: prantsuse.

² — EÜT L 82, lk 16; ELT eriväljaanne 05/04, lk 98; edaspidi „direktiiv”.

4. Seejärel esitan teise küsimuse analüüsimise raames põhjused, miks tuleb ELTL artikli 267 kolmandat lõiku tõlgendada nii, et niisugune siseriiklik kohus nagu Tribunal de Justiça, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, oli sellises olukorras nagu põhikohtuasjas kohustatud esitama Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.

5. Lõpuks selgitan kolmanda küsimuse raames, miks tuleb niisuguses olukorras nagu põhikohtuasjas liidu õigust ja eelkõige kohtuotsusest Köbler³ tulenevat kohtupraktikat tõlgendada nii, et sellega on vastuolus siseriiklik riigivastutuse kohaldamise kord, milles õigus hüvitisele sõltub tingimusest, et eelnevalt peab olema tühistatud otsus, mis selle kahju põhjustas.

I. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus

6. Direktiiviga kodifitseeriti nõukogu 14. veebruari 1977. aasta direktiiv 77/187/EMÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta⁴ (muudetud nõukogu 29. juuni 1998. aasta direktiiviga 98/50/EÜ⁵).

7. Direktiivi põhjenduses 8 on märgitud:

„Õiguskindluse ja läbipaistvusega seotud kaalutlused nõudsid ülemineku õigusliku määratluse selgitamist Euroopa Kohtu kohtupraktikat silmas pidades. Kõnealune selgitamine ei ole muutnud direktiivi [77/187] reguleerimisala sellisena nagu Euroopa Kohus seda tõlgendab.”

8. Direktiivi artikli 1 lõike 1 punktides a ja b on sätestatud:

- „a) Käesolevat direktiivi kohaldatakse ettevõtja, ettevõtte või selle osa ülemineku suhtes teisele tööandjale lepingu alusel toimuva ülemineku või ühinemise tulemusena;
- b) kui punktist a ja käesoleva artikli järgmistest sätetest ei tulene teisiti, on üleminek käesoleva direktiivi tähenduses oma identiteedi säilitava majandusüksuse üleminek, mis tähendab ressursside organiseeritud koondamist, mille eesmärk on majandustegevus põhi- või kõrvaltegevusena;”

9. Direktiivi artikli 3 lõike 1 esimeses lõigus on nähtud ette:

„Võõrandaja töölepingust või töösuhtest tulenevad õigused ja kohustused, mis kehtivad ülemineku kuupäeval, lähevad sellise ülemineku tagajärjel üle omandajale.”

3 — C-224/01, EU:C:2003:513.

4 — EÜT L 61, lk 26.

5 — EÜT L 201, lk 88.

B. Portugali õigus

10. Riigi ja teiste avalik-õiguslike-üksuste lepinguvälise vastutuse korra⁶, mis on vastu võetud 31. detsembri 2007. aasta seadusega nr 67/2007 (Lei que aprova o Regime da Responsabilidade Civil Extracontratual do Estado e Demais Entidades Públicas)⁷, mida on muudetud 17. juuli 2008. aasta seadusega nr 31/2008⁸, artiklis 13 on nähtud ette:

„1. Ilma et see piiraks riigivastutuse kohaldamist kriminaalasjas põhjendamatult süüdimõistmise ja põhjendamatult vabaduse võtmise korral, lasub riigil tsiviilvastutus kahjude eest, mis on tekkinud ilmselgelt põhiseadusvastaste või ebaseaduslike või põhjendamatute kohtuotsuste tõttu, mille aluseks on vastavate faktiliste asjaolude väär hindamine.

2. Kahju hüvitamise nõude aluseks peab olema kahju põhjustanud otsuse eelnev tühistamine pädeva kohtu poolt.”

II. Põhikohtuasja faktilised asjaolud ja eelotsuse küsimused

11. 1985. aastal asutatud Air Atlantis SA (edaspidi „AIA”), kes tegutses mitteregulaarse õhutranspordi (tellimuslendude) sektoris, lõpetati 19. veebruaril 1993. Sellega seoses öeldi põhikohtuasja hagejate töölepingud kollektiivselt üles.

12. Alates 1. maist 1993 hakkas ühte osa lendudest, mida AIA oli kohustanud tegema ajavahemikul 1993. aasta 1. maist kuni 31. oktoobrini, tegema lennuettevõtja Transportes Aéreos Portugueses (edaspidi „TAP”), kes oli AIA peamine aktsionär. TAP tegi ka teatava hulga tellimuslende – turg, millel ta senini ei tegutsenud, sest need olid liinid, mida varem teenindas AIA. Selleks kasutas TAP osaliselt neid vahendeid, mida AIA oli seni oma tegevuses kasutanud, eelkõige nelja lennukit. TAP võttis enda kanda ka vastavatest liisingulepingutest tulenevad liisingumaksud ja võttis üle ka kontorivarustuse, mis kuulus AIA-le ning mida viimane oma Lissabonis (Portugal) ja Faros (Portugal) asuvates kontorites kasutas, samuti muu vallasvara. Lisaks võttis TAP tööle mõned AIA endised töötajad.

13. Seepeale esitasid hagejad põhikohtuasjas tribunal de trabalho de Lisboa (Lissaboni töökohus) selle kollektiivse töölepingute ülesütlemise peale hagi, nõudes enda tööle ennistamist TAP-i ja saamata jäänud töötasude maksmist.

14. Tribunal de trabalho de Lisboa rahuldas 6. veebruari 2007. aasta otsusega kollektiivse töölepingute ülesütlemise peale esitatud hagi osaliselt, kohustas hagejaid vastavates kategooriates tööle ennistama ning mõistis neile välja hüvitised. Tribunal de trabalho de Lisboa põhjendas oma otsust sellega, et käesoleval juhul on tegemist ettevõtte üleminekuga, vähemalt osaliselt, sest ettevõtte säilitas identiteedi ja tema tegevus jätkus peale üleminekut, kuna TAP asus töölepingutes õiguslikult endise tööandja asemele.

15. Selle kohtuotsuse peale esitati apellatsioonkaebus Tribunal da Relação de Lisboa (Lissaboni apellatsioonikohus), kes tühistas oma 16. jaanuari 2008. aasta otsusega esimese astme kohtu otsuse osas, milles TAP-i kohustati põhikohtuasja hagejad tööle ennistama ja neile hüvitist maksma, leides, et kõnesoleva kollektiivse töölepingute ülesütlemise peale hagi esitamise õigus oli lõppenud ja et ei toimunud ettevõtte või ettevõtte osa üleminekut AIA-lt TAP-ile.

6 — Edaspidi „RRCEE”.

7 — *Diário da República*, 1. seeria, nr 251, 31.12.2007.

8 — *Diário da República*, 1. seeria, nr 137, 17.7.2008.

16. Põhikohtuasja hagejad esitasid seejärel kassatsioonkaebuse Supremo Tribunal de Justiça, kes leidis oma 25. veebruari 2009. aasta otsuses, et kollektiivne töölepingute ülesõtlemine ei olnud sugugi ebaseaduslik. Kohus märkis Tribunal da Relação de Lisboa argumente üle võttes, et ettevõtte ülemineku tuvastamiseks ei piisa üksnes tegevuse „lihtsast jätkumisest”, vaid ka selle ettevõtte identiteet peab säilima. Käesoleval juhul ei kasutanud TAP aga 1993. aasta suvisel lennuhooajal lende tehes samasugust „üksust” nagu see, mis varem kuulus AIA-le, vaid ta kasutas asjaomasel turul tegutsemiseks omaenda vahendit, milleks oli tema enda ettevõtte. Et need kaks „üksust” ei olnud identsed, ei saa Supremo Tribunal de Justiça meelest olla tegemist ettevõtte üleminekuga.

17. Liidu õiguse kohta märkis Supremo Tribunal de Justiça, et Euroopa Kohus on olukordades, kus ettevõtja jätkas tegevust, millega siiani tegeles teine ettevõtja, otsustanud, et see „pelk asjaolu” ei võimalda järeldada, et toimus majandusüksuse üleminek, kuna „sellist üksust ei saa võrdsustada vaid tegevusega, millega ta tegeleb”.⁹

18. Et mõned põhikohtuasja hagejad palusid Supremo Tribunal de Justiça esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse, märkis see kohus, et „[e]elotsusetaotluse esitamise kohustus, mis lasub siseriiklikel kohtutel, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, esineb üksnes siis, kui kõnealused kohtud leiavad, et menetletava kohtuasja lahendamiseks on vaja kohaldada [liidu] õigust ja kui lisaks sellele tekib küsimus [liidu] õiguse tõlgendamise kohta”.

19. Supremo Tribunal de Justiça leidis ka, et „Euroopa Kohus on ise sõnaselgelt möönnud, et [liidu] õiguse korrektne kohaldamine võib olla niivõrd ilmne, et ei teki mingit mõistlikku kahtlust, kuidas tekkinud küsimust lahendada, välistades sel juhul ka kohustuse esitada eelotsusetaotlus. Lähtudes [põhikohtuasja hagejate] nimetatud [liidu õigusnormide] sisust, sellest, kuidas Euroopa Kohus neid on tõlgendanud, ja käesoleva kohtuasja asjaoludest, mida on käesolevas kohtuotsuses arvesse võetud, ei teki mingit olulist kahtlust seoses tõlgendusega, mis nõuaks eelotsusetaotluse esitamist”.

20. Supremo Tribunal de Justiça rõhutas lisaks, et „Euroopa Kohus on juba kujundanud ulatusliku praktika seoses nende [liidu] õigusnormide tõlgendamisega, mis käsitlevad „ettevõtte üleminekut”, isegi niivõrd, et [...] direktiiv juba konsolideerib neid mõisteid, mis tulenevad kõnealusest kohtupraktikast ja mis on nüüd (ühenduse ja isegi siseriikliku) kohtupraktika tõlgendamise osas selged, mis tähendab, et käesoleval juhul ei ole vaja Euroopa Kohtu poole pöörduda”.

21. Põhikohtuasja hagejad esitasid seejärel Estado portuguêsi vastu hagi lepinguvälise vastutuse kohaldamiseks, millega nad palusid mõista viimaselt välja hüvitise tekitatud varalise kahju eest. Nad põhjendavad oma hagi sellega, et Supremo Tribunal de Justiça otsus on ilmselgelt õigusvastane, sest selles on mõistet „ettevõtte üleminek” direktiivi tähenduses tõlgendatud vääralt ning ta on rikkunud oma kohustust esitada Euroopa Kohtule asjakohased liidu õiguse tõlgendamise küsimused.

22. Estado português väidab, et vastavalt RRCEE artikli 13 lõikele 2 peab kahju hüvitamise nõude aluseks olema kahju põhjustanud otsuse eelnev tühistamine pädeva kohtu poolt, ja meenutab, et kuna Supremo Tribunal de Justiça ei ole otsust tühistanud, ei ole alust nõutud hüvitist maksta.

23. Eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitab, et on vaja teada, kas Supremo Tribunal de Justiça otsus on ilmselgelt õigusvastane sel põhjusel, et selles on mõistet „ettevõtte üleminek” tõlgendatud vääralt, võttes arvesse direktiivi ja tema käsutuses olnud faktilisi asjaolusid. Lisaks on tarvis teada, kas Supremo Tribunal de Justiça oli kohustus esitada eelotsusetaotlus, mis tal paluti esitada.

9 — Supremo Tribunal de Justiça viitab selles küsimuses kohtuotsuse Süzen (C-13/95, EU:C:1997:141) punktile 15.

24. Selles olukorras otsustas Varas Cíveis de Lisboa menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

- „1. Kas [...] direktiivi [...] ja täpsemalt selle artikli 1 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et mõiste „ettevõtte üleminek” hõlmab olukorda, kus tellimuslendude turul tegutsev ettevõtja lõpetatakse tema sellise enamusaktsionäri otsusega, kes omakorda tegutseb lennutranspordi sektoris, ning kus likvideerimise raames emaettevõtja:
 - asub lõpetatud äriühingu asemele lennukite liisingulepingutes ja reisikorraldajatega sõlmitud kehtivates tellimuslendude lepingutes;
 - viib ellu tegevust, millega seni tegeles likvideeritud äriühing;
 - võtab tööle tagasi mõned töötajad, kes olid seni lähetatud likvideeritud äriühingusse, ja annab neile identsed tööülesanded;
 - võtab üle lõpetatud äriühingu väikevahendid?
2. Kas ELTL artiklit 267 [...] tuleb tõlgendada nii, et võttes arvesse [esimeses] küsimuses välja toodud asjaolusid ning seda, et siseriiklikud madalama astme kohtud, kes kohtuasja lahendasid, olid teinud vastupidised otsused, oli Supremo Tribunal de Justiça kohustatud esitama Euroopa [...] Kohtule eelotsuse küsimuse selle kohta, kuidas õigesti tõlgendada mõistet „ettevõtte üleminek” direktiivi [...] artikli 1 lõike 1 tähenduses?
3. Kas liidu õigusega ja eelkõige põhimõtetega, mille Euroopa [...] Kohus sedastas kohtuotsuses Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) seoses riigivastutusega isikutele tekitatud kahju eest, mis tekkis liidu õiguse rikkumisest viimase astmena kohtuasja lahendanud kohtu poolt, on vastuolus sellise siseriikliku õigusnormi kohaldamine, mille kohaselt sõltub riigi vastu esitatava hüvitise nõude rahuldamine tingimusest, et eelnevalt peab olema tühistatud otsus, mis kahju põhjustas?”

III. Kohtujuristi analüüs

A. Esimene küsimus

25. Oma esimeses küsimuses soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas „ettevõtte üleminek” direktiivi artikli 1 lõike 1 tähenduses võib olla olukord, kus tellimuslendude turul tegutsev ettevõtja lõpetatakse selle enamusaktsionäri otsusega, kes omakorda tegutseb lennutranspordi sektoris ning kes esimesena nimetatud ettevõtja likvideerimise raames:

- asub lõpetatud äriühingu asemele lennukite liisingulepingutes ja reisikorraldajatega sõlmitud kehtivates tellimuslendude lepingutes;
- viib ellu tegevust, millega seni tegeles likvideeritud äriühing;
- võtab tööle tagasi mõned töötajad, kes olid seni lähetatud likvideeritud äriühingusse, ja annab neile identsed tööülesanded ning
- võtab üle lõpetatud äriühingu väikevahendid.

26. Nagu ilmneb direktiivi põhjendusest 3 ja selle artiklist 3, on selle direktiivi eesmärk tagada tööandja vahetumise korral töötajate kaitse, eriti nende õiguste kaitse.¹⁰ Direktiivi artikli 3 lõike 1 esimeses lõigus on nähtud ette, et võõrandaja töölepingust või töösuhtest tulenevad õigused ja kohustused, mis kehtivad ülemineku kuupäeval, lähevad sellise ülemineku tagajärjel üle omandajale. Mis puudutab direktiivi artikli 4 lõiget 1, siis sellega kaitstakse töötajaid igasuguse koondamise eest, mida võõrandaja või omandaja otsustab teha ainuüksi ülemineku tõttu.

27. Vastavalt direktiivi artikli 1 lõike 1 punktile a kohaldatakse seda direktiivi ettevõtja, ettevõtte või selle osa ülemineku suhtes teisele tööandjale lepingu alusel toimuva ülemineku või ühinemise tulemusena. Euroopa Kohus on mõistet „lepingu alusel toimuv üleminek” tõlgendanud paindlikult, et see vastaks direktiivi eesmärgile, mis on kaitsta töötajaid ettevõtte ülemineku korral.¹¹ Näiteks on ta leidnud, et kõnealust direktiivi kohaldatakse alati, kui lepinguliste suhete kontekstis muutub ettevõtja või ettevõtte tegevuse eest vastutav füüsiline või juriidiline isik, kes muutub ettevõtja või ettevõtte töötajatele tööandjaks.¹²

28. Euroopa Kohus on juba leidnud, et direktiiv 77/187 on kohaldatav samasse kontserni kuuluvate äriühingute üleminekute suhtes.¹³

29. Lisaks on ta täpsustanud tingimusi, mis peavad olema täidetud, et direktiivi 77/187 kohaldataks kohtulikul või vabatahtlikul likvideerimisel ettevõtja suhtes. Näiteks ehkki kohtuotsuses Abels¹⁴ otsustas Euroopa Kohus, et seda direktiivi ei kohaldata ettevõtja, ettevõtte või ettevõtte osa ülemineku suhtes pankrotimenetluse raames,¹⁵ leidis ta kohtuotsuses Dethier Équipement¹⁶ vastupidi, et see direktiiv on kohaldatav kohtulikul likvideerimisel ettevõtte ülemineku suhtes, kui ettevõtte tegevus jätkub.¹⁷ Kohtuotsuses Europièces¹⁸ jõudis ta samale järeldusele ülemineva ettevõtte puhul, mis oli vabatahtlikul likvideerimisel.¹⁹

30. Nii paindlikust tõlgendusest, mis tuleb mõiste „lepingu alusel toimuv üleminek” puhul valida, kui ka Euroopa Kohtu praktikast, mis käsitleb konkreetset võõrandatava üksuse likvideerimise juhtumit, ilmneb, et AIA lõpetamine ja likvideerimine võib kujutada endast „ettevõtte üleminekut” direktiivi artikli 1 lõike 1 punkti a tähenduses.

31. Üleminek peab siiski vastama ka direktiivi artikli 1 lõike 1 punktis b sätestatud tingimustele, st see peab puudutama majandusüksust, mis tähendab „ressursside organiseeritud koondamist, mille eesmärk on majandustegevus põhi- või kõrvaltegevusena”, ning mis säilitab pärast üleminekut oma „identiteedi”.

32. Ettevõtte ülemineku saab seega tuvastada siis, kui on täidetud ülemineku toimumise määrav kriteerium, st asjaomane üksus säilitab pärast uue tööandja poolset ülevõtmist oma identiteedi.²⁰

10 — Vt eelkõige kohtumäärus Gimnasio Deportivo San Andrés (C-688/13, EU:C:2015:46, punkt 34 ja seal viidatud kohtupraktika).

11 — Vt eelkõige kohtuotsus Jouini jt (C-458/05, EU:C:2007:512, punkt 24 ja seal viidatud kohtupraktika).

12 — Vt eelkõige kohtuotsus Amatori jt (C-458/12, EU:C:2014:124, punkt 29 ja seal viidatud kohtupraktika).

13 — Vt eelkõige kohtuotsus Allen jt (C-234/98, EU:C:1999:594, punktid 17, 20 ja 21).

14 — 135/83, EU:C:1985:55.

15 — Punkt 30.

16 — C-319/94, EU:C:1998:99.

17 — Punkt 32.

18 — C-399/96, EU:C:1998:532.

19 — Punkt 35.

20 — Vt eelkõige kohtuotsus Amatori jt (C-458/12, EU:C:2014:124, punkt 30 ja seal viidatud kohtupraktika).

33. Et teha kindlaks, kas see tingimus on täidetud, tuleb arvesse võtta kõiki kõnealust tehingut iseloomustavaid faktilisi asjaolusid, mille hulka kuuluvad eelkõige asjaomase ettevõtja või ettevõtte liik; see, kas üleminek puudutab materiaalseid varasid nagu hooned ja vallasvara; immateriaalse vara väärtus ülemineku hetkel; see, kas uus tööandja võtab üle enamuse tema töötajatest, kas üleminek puudutab kliente; enne ja pärast üleminekut osutatavate teenuste sarnasus ning tegevuse võimaliku peatamise ajaline kestus. Need asjaolud on siiski vaid kohustusliku üldhinnangu üksikud aspektid ning seega ei saa neid hinnata eraldiseisvana.²¹

34. Euroopa Kohus on rõhutanud, et siseriiklik kohus peab asjaomast tehingut iseloomustavate faktiliste asjaolude hindamisel eelkõige arvesse võtma vaadeldava ettevõtja või ettevõtte liiki. Sellest järeldub tema arvates, et tähtsus, mis tuleb ülemineku toimumise erinevatele kriteeriumidele anda, varieerub tingimata, sõltudes tegevusalast või isegi ettevõtjas, ettevõttes või ettevõtte osas kasutatavatest tootmis- või käitamismeetoditest.²²

35. Erinevatel teguritel, mis võimaldavad kontrollida, kas asjaomane üksus säilitab pärast uue tööandja poolset ülevõtmist oma identiteedi, ja seega kvalifitseerida tehingu „üleminekuks” direktiivi artikli 1 lõike 1 tähenduses, on seega erinev kaal, mis sõltub asjaomase ettevõtja tegevusala liigist.

36. Määrav on see, kas asjaomane üksus säilitab oma identiteedi, mis sõltub eelkõige sellest, kas olulised aktiva osad, materiaalsed või immateriaalsed varad lähevad üle ning kas uus tööandja kasutab seda üksust tõesti edasi samaks või samalaadseks tegevuseks. Need kaks tingimust on aga käesoleval juhul täidetud.

37. Märkimisväärsete aktiva osade, st materiaalse ja immateriaalse vara ülemineku osas on Euroopa Kohus küll märkinud, et teatavates sektorites võib majandusüksus funktsioneerida ilma niisuguste varadeta ning seega ei saa niisuguse üksuse identiteedi säilimine pärast temaga tehtavat tehingut eeldatavasti sõltuda nende varade võõrandamisest.²³

38. Nagu ilmneb Euroopa Kohtu praktikast, on teistmoodi ettevõtjatega, mis tegutsevad sektorites, kus on vaja kasutada märkimisväärseid aktiva osi. Nii on see näiteks bussiveosektoris, kus on vaja varustust ja olulisi rajatisi. Sellisel juhul on Euroopa Kohus leidnud, et see, kui turu uuele valdajale ei lähe endiselt valdajalt üle materiaalne vara, mida asjaomaste liinide teenindamiseks kasutati, kujutab endast asjaolu, mida tuleb arvesse võtta.²⁴ Euroopa Kohus järeldas sellest, et niisuguses sektoris nagu regulaarne ühiskondlik bussitransport, kus materiaalne vara aitab tegevusele oluliselt kaasa, tuleb olukorras, kus turu endiselt valdajalt ei läinud uuele valdajale märkimisväärsel määral üle niisugust vara, mis on hädavajalik üksuse normaalseks toimimiseks, asuda seisukohale, et see üksus ei säilita oma identiteeti.²⁵

39. Sellest kohtupraktikast tuleneb, et niisuguses kohtuasjas nagu põhikohtuasi, mis puudutab ka transpordisektorit, tuleb märkimisväärse materiaalse vara üleminekut põhitegurina arvesse võtta selle kindlakstegemisel, kas meil on tegemist „ettevõtte üleminekuga” direktiivi artikli 1 lõike 1 tähenduses.

40. Hinnates kõnesoleva tehingu faktilisi asjaolusid, peab eelotsusetaotluse esitanud kohus seega omistama erilist tähtsust tegurile, mis on materiaalse vara märkimisväärsete osade üleminek TAP-ile.

21 — Vt eelkõige kohtuotsused *Spijkers* (24/85, EU:C:1986:127, punkt 13); *Redmond Stichting* (C-29/91, EU:C:1992:220, punkt 24), *Süzen* (C-13/95, EU:C:1997:141, punkt 14) ning *Abler jt* (C-340/01, EU:C:2003:629, punkt 33).

22 — Vt eelkõige kohtuotsus *Liikenne* (C-172/99, EU:C:2001:59, punkt 35 ja seal viidatud kohtupraktika).

23 — *Ibidem* (punkt 37 ja seal viidatud kohtupraktika).

24 — *Ibidem* (punkt 39 ja seal viidatud kohtupraktika).

25 — *Ibidem* (punkt 42 ja seal viidatud kohtupraktika).

41. Selles küsimuses on teada, et TAP võttis üle liisingulepingud, mis olid seotud nelja lennukiga, mida varem kasutas oma tegevuseks AIA. Kohtutoimikust ilmneb, et see ülevõtmine leidis peamiselt aset seetõttu, et TAP soovis hoida ära negatiivsed rahalised tagajärjed, mida niisuguste lepingute ennetähtaegne lõpetamine oleks võinud kaasa tuua. Põhjustel, miks otsustas TAP üle võtta siiani AIA kasutatud nelja lennuki liisingulepingud, ei ole siiski tähtsust küsimuses, kas tehing tuleb kvalifitseerida „üleminekuks” direktiivi artikli 1 lõike 1 tähenduses. Loeb ainult objektiivne tõdemus, et need lepingud anti AIA lõpetamise käigus tõesti TAP-ile üle, sest TAP kasutas kõnesolevaid lennukeid edasi.

42. Nagu märgivad õigesti põhikohtuasja hagejad, ei saa asuda seisukohale, et kuna TAP on AIA enamusaktsionär ja põhiline võlausaldaja, saab ta oma kontserni kuuluvat ettevõtjat vabalt käsutada ja selle varad üle võtta, täitmata direktiivist tulenevaid kohustusi.

43. Vähe tähtsust on ka sellel, et lennukeid, mille TAP üle võttis, kasutati nii regulaarlendudeks kui ka mitteregulaarlendudeks. Oluline on see, et neid lennukeid kasutati, olgugi et osaliselt, TAP-i mitteregulaarveo tegevuse raames, mis kujutas endast selle tegevuse jätkamist, mille varem tagas AIA.

44. Lisaks ei kujuta asjaolu, et ülevõetud lennukid olid liisitud, endast takistust, mille tõttu ei saa olla tegemist ettevõtte üleminekuga, sest määrav on see, et omandaja kasutas seda vara edasi.

45. Lõpuks ei ole asjakohane ka see, et lennukid tagastati liisingulepingute lõppedes aastatel 1998-2000. Loeb see, et lepingud anti tõesti üle ja et TAP kasutas lennukeid tõesti märkimisväärse ajavahemiku jooksul.

46. Nendest asjaoludest ilmneb, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu tõdemus, et TAP astus lennukite liisingulepingutes lõpetatud äriühingu asemele, kujutab endast olulist märki sellest, et tegemist on ettevõtte üleminekuga, sest see annab tunnistust sellest, et TAP võttis üle aktiiva osad, mis olid hädavajalikud selle tegevuse jätkamiseks, millega varem tegeles AIA.

47. Sellele tõdemusele lisandub tõdemus, et TAP võttis üle ka lõpetatud äriühingu väikevahendid, näiteks parda- ja kontorivarustuse. See on veel üks märk sellest, et tegemist on ettevõtte üleminekuga.

48. Lisaks ilmneb kohtutoimikust, et TAP astus lõpetatud äriühingu asemele turismiettevõtjatega sõlmitud kehtivates tellimuslendude lepingutes, et arendada tegevust, millega varem tegeles see äriühing. Euroopa Kohtu praktikast ilmneb aga, et klientide üleminek kujutab endast asjakohast märki sellest, et tegemist on ettevõtte üleminekuga.²⁶

49. Supremo Tribunal de Justiça näib arvavat, et asjaolu, et TAP sai tegutseda tellimuslendude turul ja et ta oli neid lende juba teinud „juhuslikult”, ei võimalda asuda seisukohale, et tegemist on „ettevõtte üleminekuga” direktiivi tähenduses. Mina nõustun aga põhikohtuasja hagejatega, kes arvavad, et asjaolu, et ettevõtja tegutseb juba teataval turul või on suuteline seda tegema, ei kujuta endast takistust, mille tõttu ei saa asuda seisukohale, et ta tagab niisuguse samalaadse tegevuse jätkumise, millega tegeles teine ettevõtja, kes vahepeal lõpetati, ning et esimene ettevõtja laiendas seega oma tegevust.

50. Mis puudutab konkreetselt 1994. aastal tehtud lende, siis tegemist on – nagu Supremo Tribunal de Justiça oma otsuses tõdes – lepingutega, mille TAP sõlmis otse turismiettevõtjatega liinideks, mida tema siiani ei teenindanud, sest tegemist oli AIA traditsiooniliste liinidega. Supremo Tribunal de Justiça arvates „tegeles TAP – nagu oleks võinud teha ükskõik missugune lennuettevõtja – tegevusega, mis ei kujuta endast muud kui selle turuosa hõivamist, mille AIA kinnipanemine vabaks jättis”.

26 — Vt käesoleva ettepaneku punkt 33.

51. Nagu aga põhikohtuasja hagejad õigesti märgivad, kujutab ainuüksi asjaolu, et TAP hakkas tegelema tegevusega, millega varem tegeles tema kontserni kuuluv teine ettevõtja, mis oli vahepeal lõpetatud, endast olulist märki sellest, et tegemist on ettevõtte üleminekuga, sest see annab tunnistust sellest, et TAP jätkas tegevust, millega varem tegeles AIA.

52. Supremo Tribunal de Justiça tugineb kohtuotsusele Süzen²⁷ ja leiab, et ainuüksi teise ettevõtja tegevuse jätkamisest ei piisa, et tuvastada ettevõtte üleminek.²⁸ Euroopa Kohtu praktikast ilmneb siiski, et kui niisuguse tegevuse jätkamisega kaasneb aktiivne oluliste osade ülevõtmine, ei ole selles, et tegemist on ettevõtte üleminekuga, mingit kahtlust.

53. Seda, et TAP jätkas tegevust, millega varem tegeles AIA, näitab ka üks teine märk, millele eelotsusetaotluse esitanud kohus on osutanud, st varem likvideeritud äriühingusse lähetatud olnud töötajate uuesti töölevõtmine TAP-i ja seda selleks, et nad täidaksid seal samasuguseid ülesandeid, mida nad täitsid selles likvideeritud äriühingus.

54. Nagu Supremo Tribunal de Justiça oma otsuses tõdes, on tõendatud, et kaks töötajat, kelle TAP oli siiani lähetanud AIA kaubandusosakonda, paigutas TAP pärast AIA lõpetamist omaenese kaubandusosakonda 1993. aasta suvise lennuhooaja *ad hoc* tellimuslendude ja tellimuslendude lepingute tegevusvaldkonna ametikohtadele.

55. Supremo Tribunal de Justiça sõnul ei ole tegemist varem AIA-s töötanud töötajate TAP-i-poolse alleshoidmisega. Need töötajad olid TAP-iga seotud töölepinguga. Tegemist oli seega töötajatega, kelle oli tööle võtnud TAP, mitte AIA. TAP oli lähetanud asjaomased töötajad täitma ametikohustusi AIA-s ja pärast AIA lõpetamist toodi nad tagasi ettevõtjasse, kes oli nende tööandja. Supremo Tribunal de Justiça leiab oma otsuses seega, et TAP-i töötajate tagasitoomine oma ettevõtjasse pärast seda, kui lõpetati AIA, kuhu nad olid lähetatud, tuleneb selle töölepingu täitmisest, mis nad olid oma tööandja TAP-iga sõlminud. Ehkki need töötajad paigutati ametikohtadele, mis vastasid nende kategooriale, ja nad täitsid 1993. aasta suvel ametikohustusi TAP-i selle aasta mitteregulaarlendude tegevusvaldkonnas, ei võimalda nende töötajate tegevus TAP-is Supremo Tribunal de Justiça meelest tuvastada iseseisvat majandusüksust, mis on pühendatud mitteregulaarlendudele.

56. Nagu aga õigesti märgivad põhikohtuasja hagejad, näitab nende kahe töötaja ümberpaigutamine TAP-i ametikohtadele, mis on otseselt mitteregulaarlendude sektoriga, et TAP jätkas AIA tegevust, millega ta ise tegeles varem ainult juhuslikult, ning see tõendab veel veidi enam, et tegemist on ettevõtte üleminekuga. Lisaks näib, et need töötajad moodustavad „organiseeritud üksuse”²⁹, sest nad määrati TAP-is täitma samasuguseid ametikohustusi, nagu nad olid täitnud AIA-s.

57. Täiendavate märkidena ettevõtte üleminekust tuleb mainida selle tegevuse sarnasust, millega tegeldi enne ja pärast üleminekut. Nagu komisjon märgib, oli AIA mitteregulaarlendudele spetsialiseerunud veoettevõtja. TAP-il, kelle tegevuse keskmes on lennutransport, oli lubatud teha nii regulaar- kui ka mitteregulaarlende, ja ta võis seega tegutseda tellimuslendude turul, mida ta ka juba tegi, ehkki juhuslikult.³⁰ Seega esineb nende kahe ettevõtja tegevuse vahel tugev sarnasus.

58. Mis puudutab lõpuks tegevuse võimaliku peatamise kriteeriumi, siis on tõendatud, et TAP hakkas 1. maist 1993, st otsekohe pärast AIA lõpetamist tegema vähemalt ühte osa tellimuslendudest, mida AIA oli kohustunud 1993. aasta suvehooajal tegema. Ei olnud seega mingit märkimisväärset tegevuse peatamise perioodi. Otse vastupidi, tegevus jätkus, sest umbes 15 päeva pärast AIA lõpetamist vahetas TAP ta välja, et täita asjaomaste lendude lepinguid.

27 — C-13/95, EU:C:1997:141.

28 — Punkt 15.

29 — Kohtuotsus Jouini jt (C-458/05, EU:C:2007:512, punkt 32).

30 — Komisjon viitab Supremo Tribunal de Justiça otsusele.

59. Kõik need märgid näitavad minu arvates, et tegemist on „ettevõtte üleminekuga” direktiivi artikli 1 lõike 1 tähenduses.

60. Supremo Tribunal de Justiça jõudis siiski teistsugusele järeldusele, sest ta valis üleläänud üksuse identiteedi säilimise tingimuse liiga kitsendava tõlgenduse. Täpsemalt ei ole tema arutluskäigus ühelgi hetkel mainitud Euroopa Kohtu otsust, mille tõttu oleks ta siiski pidanud valima teistsuguse lahenduse, st kohtuotsust Klarenberg³¹, mis tehti mitu päeva enne Supremo Tribunal de Justiça otsust ja mille puhul kohtujurist Mengozzi ettepanek, mida Euroopa Kohus järgis, esitati 6. novembril 2008³².

61. Supremo Tribunal de Justiça omistas oma otsuses erilist tähtsust kriteeriumile, mille kohaselt peab selleks, et tuvastada „üleminek” direktiivi artikli 1 lõike 1 punkti b tähenduses, olema võimalik kindlaks teha majandusüksus, mis omandajale võõrandati.³³

62. Selles küsimuses märkis Supremo Tribunal de Justiça, et ei ole tõendatud, et TAP on loonud mitteregulaarlendude teenuse, millega võetakse täpselt üle AIA struktuur. Võttes arvesse kõiki tuvastatud faktilisi asjaolusid, ei võtnud TAP üle majandusüksust, mille eesmärk on jätkata otseselt ja iseseisvalt tellimyslende, mida varem tegi AIA. Eelkõige ei läinud tema meelest üle mitut eraldi osa, mis oleks seejärel TAP-is ümber organiseeritud, nii et tekib taas iseseisev ettevõtja või ettevõtte. Ka ei näita miski TAP-is, et seal oleks üksus, mis tegeleks tellimyslendudega ja oleks selleks korraldatud iseseisvalt.

63. Sellest järeldub, et Supremo Tribunal de Justiça arvates ei võimalda märkide koguanalüüs tuvastada TAP-is materiaalsete ja inimressursside kogumit, mis moodustaks tellimyslendude tegevuse tugiüksuse ja oleks selleks korraldatud iseseisvalt, st majandusüksust, mis säilitab oma identiteedi ning jätkab TAP-is iseseisvalt mitteregulaarlendude tegemist. Vastupidi, Supremo Tribunal de Justiça märgib, et AIA varustus, mida TAP seejärel kasutas, hajas TAP-i koguvarustuses ning viimane tegi regulaarlende ja mitteregulaarlende, milleks ta kasutas samamoodi oma töötajaid ja oma lennuettevõtja varustust.

64. Nende argumentide kohta tuleb täpsustada, et üleminek koos ülemineva üksuse identiteedi säilimisega direktiivi tähenduses võib aset leida isegi siis, kui selle üksuse iseseisev organisatsiooniline struktuur ei säili. Teiste sõnadega ei tähenda identiteedi säilimise tingimus – vastupidi Supremo Tribunal de Justiça arvamusele – seda, et üleläänud majandusüksus peab säilitama iseseisvuse selle isiku struktuuris, kellele ta võõrandati.

65. Kohtuasjas, milles tehti kohtuotsus Klarenberg³⁴, oli põhikohtuasja kostja argument samasugune nagu Supremo Tribunal de Justiça argument, millega välistatakse ettevõtte üleminek. See pool väitis nimelt, et direktiivi artikli 1 lõike 1 punktis b määratletud „majandusüksus” säilitab oma identiteedi üksnes juhul, kui säilib isikuid ja/või asju tervikuks liitev organisatsiooniline side. Seevastu ei säilita võõrandatud üksus oma identiteeti siis, kui ta kaotab ülemineku tagajärjel oma organisatsioonilise iseseisvuse, sest omandaja liidab omandatud ressursid täiesti uue struktuuriga.³⁵

31 — C-466/07, EU:C:2009:85.

32 — Kohtujuristi ettepanek, Mengozzi, kohtuasi Klarenberg (C-466/07, EU:C:2008:614).

33 — Viimase lõike punkt 3.6.1.

34 — C-466/07, EU:C:2009:85.

35 — Punkt 42.

66. Euroopa Kohus leidis, et pidades silmas eelkõige direktiiviga taotletud eesmärki, mis on tagada töötajate õiguste tõhus kaitsmine ülemineku korral, ei saa nõustuda majandusüksuse identiteedi määratlusega, mille alus on ainult organisatsioonilise iseseisvusega seonduv tegur. See tähendaks Euroopa Kohtu arvates, et üksnes asjaolu tõttu, et omandaja otsustab omandatud ettevõtja või ettevõtte osa hajutada ning liita selle omaenda struktuuriga, on välistatud direktiivi kohaldamine selle ettevõtja või ettevõtte osa suhtes, mistõttu jääksid asjassepuutuvad töötajad direktiiviga tagatud kaitseta.³⁶

67. Organisatsiooni puudutava teguri kohta on Euroopa Kohus varem otsustanud, et see aitab määratleda majandusüksuse identiteeti.³⁷ Ta on siiski ka leidnud, et võõrandatud üksuse organisatsioonilise struktuuri muutmine ei takista direktiivi kohaldamist.³⁸

68. Euroopa Kohus on samuti märkinud, et „[d]irektiivi [...] artikli 1 lõike 1 punkt b määratleb majandusüksust viitega „ressursside organiseeritud koondamis[ele], mille eesmärk on majandustegevus põhi- või kõrvaltegevusena”, tuues niiviisi välja lisaks võõrandatud majandusüksuse organisatsioonilisele aspektile ka majandustegevuse eesmärgi”.³⁹ Ta järeldas sellest, et direktiivi tähenduses majandusüksuse identiteedi säilimise tingimuse tõlgendamisel tuleb arvestada neid kahte direktiivi artikli 1 lõike 1 punktis b ette nähtud elementi, mis kokku moodustavad selle identiteedi, samuti direktiiviga taotletavat töötajate kaitsmise eesmärki.⁴⁰

69. Nende kaalutluste põhjal ja et mitte võtta direktiivilt ühte osa selle kasulikust mõjust, otsustas Euroopa Kohus, et majandusüksuse identiteedi säilimise tingimust tuleb tõlgendada mitte nii, et see nõuab erinevate üleantud tootmiselementide osas ettevõtja poolt loodud konkreetse organisatsiooni säilitamist, vaid nii, et see eeldab nende elementide vahel vastastikusel sõltuvuses ja täiendavuses seisneva funktsionaalse sideme säilitamist.⁴¹

70. Euroopa Kohtu arvates võimaldab sellise funktsionaalse sideme säilitamine erinevate üleantud elementide vahel omandajal neid kasutada samasuguseks või analoogiliseks majandustegevuseks ka siis, kui need on pärast üleminekut liidetud uue ja teistsuguse organisatsioonilise struktuuriga.⁴²

71. Kohtuotsuse Klarenberg⁴³ põhjal on vähe tähtsust sellel, et ülevõetud üksus lõpetati TAP-i organisatsioonis, sest funktsionaalne side esiteks aktiva osade ja ülevõetud töötajate ning teiseks varem AIA tegevuseks olnud tegevuse jätkamise vahel säilis.

72. Supremo Tribunal de Justiça omistas oma otsuses erilist tähtsust asjaolule, et ülevõetud lennukeid ja töötajaid kasutati regulaar- ja mitteregulaarlendudeks. See asjaolu näitab tema meelest, et TAP-is ei säilinud iseseisvat majandusüksust, mis tegeleks mitteregulaarlendude tegemisega.

73. Selles küsimuses arvan, et sellel, et üleläänud vara kasutati mitte üksnes mitteregulaarlendudeks, vaid ka regulaarlendudeks, on vähe tähtsust. Ülevõetud üksuse identiteedi säilimise tingimus ei eelda, et üleläänud aktiva osi kasutatakse ainult jätkatud tegevuseks. Funktsionaalne side nende aktiva osade ja jätkatava tegevuse vahel eksisteerib ka siis, kui neid varasid kasutatakse ka teise tegevusega tegelemiseks, eriti siis, kui tegemist on samalaadse tegevusega lennutranspordisektoris.

36 — Punkt 43.

37 — Vt eelkõige kohtuotsused Allen jt (C-234/98, EU:C:1999:594, punkt 27), Mayeur (C-175/99, EU:C:2000:505, punkt 53), Liikenne (C-172/99, EU:C:2001:59, punkt 34) ja Klarenberg (C-466/07, EU:C:2009:85, punkt 44).

38 — Vt eelkõige kohtuotsused Mayeur (C-175/99, EU:C:2000:505, punkt 54), Jouini jt (C-458/05, EU:C:2007:512, punkt 36) ja Klarenberg (C-466/07, EU:C:2009:85, punkt 44).

39 — Kohtuotsus Klarenberg (C-466/07, EU:C:2009:85, punkt 45).

40 — *Ibidem* (punkt 46).

41 — *Ibidem* (punkt 47).

42 — *Ibidem* (punkt 48).

43 — C-466/07, EU:C:2009:85.

74. Nagu väidab komisjon, ilmneb kohtuotsusest Klarenberg⁴⁴, et AIA lõpetamine ja tema varadest olulise osa kaasamine TAP-i organisatsioonilisse struktuuri ei ole isegi juhul, kui need ei säilitanud oma „iseseisvat” identiteeti, asjaolu, mis välistaks direktiivi kohaldamise. Oluline on see, kas üleläänud vahendid säilitavad oma identiteedi ja kas neid kasutatakse pärast üleminekut selleks, et jätkata samasugust või samalaadset majandustegevust.

75. Käesoleval juhul kasutati aga AIA vara esialgu (1993. aasta suvisel lennundushooajal), et jätkata AIA tegevusega samasugust tegevust, st tellimuslende, mida AIA oli kohustunud tegema, ja hiljem selleks, et jätkata samasugust tegevust (tellimuslende, mida korraldas TAP) või samalaadset tegevust (TAP-i regulaarlende).

76. Nagu Euroopa Kohus oma otsuses Klarenberg⁴⁵ täpsustas, kinnitab direktiivi artikli 6 lõike 1 esimese ja neljanda lõigu sõnastus, et liidu seadusandja soovis, et direktiivi kohaldataks kõigi direktiivi artikli 1 lõikes 1 sätestatud tingimustele vastavate üleminekute suhtes, olenemata sellest, kas võõrandatud majandusüksus säilitab omandaja struktuuris oma iseseisvuse või mitte.⁴⁶

77. Lõpuks peab seda, kas ettevõtte ülemineku kriteeriumid on käesoleval juhul täidetud, mõistagi hindama eelotsusetaotluse esitanud kohus. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne tuvastada tehingut iseloomustavaid kõiki faktilisi asjaolusid kogumis hinnates, kas võõrandatud majandusüksuse identiteet on säilinud.⁴⁷

78. Põhikohtuasja konkreetses kontekstis, mis on siseriiklike kohtute lahknevate seisukohtade tulemus, peaks Euroopa Kohus siiski minu arvates vastama eelotsusetaotluse esitanud kohtule nii täpsemalt kui ka otseselt.

79. Teen seega ettepaneku vastata esimesele küsimusele, et direktiivi artikli 1 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et mõiste „ettevõtte üleminek” hõlmab olukorda, kus tellimuslendude turul tegutsev ettevõtja lõpetatakse tema sellise enamusaktsionäri otsusega, kes omakorda tegutseb lennutranspordi sektoris ning kes esimesena nimetatud ettevõtja likvideerimise raames:

- asub lõpetatud äriühingu asemele lennukite liisingulepingutes ja reisikorraldajatega sõlmitud kehtivates tellimuslendude lepingutes;
- viib ellu tegevust, millega seni tegeles likvideeritud äriühing;
- võtab tööle tagasi mõned töötajad, kes olid seni lähetatud likvideeritud äriühingusse, ja annab neile identsed tööülesanded ning
- võtab üle lõpetatud äriühingu väikevahendid.

⁴⁴ — *Idem*.

⁴⁵ — *Idem*.

⁴⁶ — Punkt 50.

⁴⁷ — Punkt 49.

B. Teine küsimus

80. Oma teise küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt Euroopa Kohtult, kas ELTL artiklit 267 tuleb tõlgendada nii, et niisugune siseriiklik kohus nagu Supremo Tribunal de Justiça, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, oli esimeses küsimuses esitatud faktilisi asjaolusid arvestades ja seetõttu, et madalama astme siseriiklikud kohtud, kes olid juhtumi kohta otsuse teinud, olid teinud vastuolulised otsused, kohustatud esitama Euroopa Kohtule eelotsuse küsimuse, mis käsitleb mõiste „ettevõtte üleminek” direktiivi artikli 1 lõike 1 tähenduses õiget tõlgendust.

81. Kõigepealt tuleb meenutada, et ELTL artiklis 267 sätestatud menetlus on Euroopa Kohtu ja siseriiklike kohtute koostöö vahend, mille kaudu annab Euroopa Kohus siseriiklikele kohtutele liidu õiguse tõlgendusi, mida siseriiklikud kohtud vajavad nende menetluses olevate vaidluste lahendamisel.⁴⁸

82. Nimetatud koostöö raames on seda, kas eelotsus on kohtuotsuse tegemiseks vajalik ja kas Euroopa Kohtule esitatud küsimused on asjakohased, pädev kohtuasja eripärasid arvestades hindama vaid see siseriiklik kohus, kes asja menetleb ja kes vastutab tehtava lahendi eest.⁴⁹

83. ELTL artikli 267 kolmandas lõigus kehtestatud kohustus saata küsimus Euroopa Kohtusse põhineb liidu õiguse kohaldamise eest vastutavate siseriiklike kohtute ja Euroopa Kohtu vahelisel koostööl, mille eesmärk on tagada liidu õiguse nõuetekohane kohaldamine ja ühetaoline tõlgendamine kõikides liikmesriikides.⁵⁰

84. Tuleb meenutada, et Euroopa Kohtule eelotsuse küsimuse esitamise kohustus, mille ELTL artikli 267 kolmas lõik näeb ette siseriiklikele kohtutele, kelle otsuste peale ei ole võimalik edasi kaevata, on kehtestatud just eesmärgiga tagada, et liikmesriigis ei tekiks liidu õigusnormidega vastuolus olevat siseriiklikku kohtupraktikat.⁵¹

85. Euroopa Kohtu arvates saavutatakse see eesmärk, kui see eelotsusetaotluse esitamise kohustus on – piirides, mida Euroopa Kohus tunnistas oma otsuses Cilfit jt⁵² – kõrgeimatel kohtutel ja igal siseriiklikul kohtul, kelle otsuste peale ei ole võimalik edasi kaevata.⁵³

86. Kui siseriikliku kohtu otsuse peale ei ole võimalik edasi kaevata, peab see kohus põhimõtteliselt saatma asja ELTL artikli 267 kolmanda lõigu alusel Euroopa Kohtusse juhul, kui selles kohtus kerkib üles EL toimimise lepingu tõlgendamise küsimus.⁵⁴

87. ELTL artikli 267 teise ja kolmanda lõigu vahelisest seosest nähtub, et kolmandas lõigus nimetatud kohtutel on samasugune kaalutusõigus nagu kõikidel teistel siseriiklikel kohtutel selle üle otsustades, kas kohtuotsuse tegemiseks on vaja otsust liidu õiguse kohta. Järelikult ei pea need kohtud suunama nende menetluses üles kerkinud liidu õiguse tõlgendamise küsimust eelotsusetaotlusena edasi, kui see küsimus ei ole asjakohane, see tähendab juhul, kui vastus sellele küsimusele ei saa mingil moel mõjuda kohtuvaidluse lahendit.⁵⁵

48 — Vt eelkõige kohtuotsused Schneider (C-380/01, EU:C:2004:73, punkt 20), Stradasfalti (C-228/05, EU:C:2006:578, punkt 44) ning Kirtruna ja Vignano (C-313/07, EU:C:2008:574, punkt 25).

49 — Kohtuotsused Schneider (C-380/01, EU:C:2004:73, punkt 20), Längst (C-165/03, EU:C:2005:412, punkt 31) ning Kirtruna ja Vignano (C-313/07, EU:C:2008:574, punkt 26).

50 — Vt eelkõige kohtuotsus Intermodal Transports (C-495/03, EU:C:2005:552, punkt 38 ja seal viidatud kohtupraktika).

51 — *Ibidem* (punkt 29 ja seal viidatud kohtupraktika).

52 — 283/81, EU:C:1982:335.

53 — Vt eelkõige kohtuotsus Intermodal Transports (C-495/03, EU:C:2005:552, punkt 30 ja seal viidatud kohtupraktika).

54 — Kohtuotsus Consiglio nazionale dei geologi et Autorità garante della concorrenza e del mercato (C-136/12, EU:C:2013:489, punkt 25 ja seal viidatud kohtupraktika).

55 — *Ibidem* (punkt 26 ja seal viidatud kohtupraktika).

88. Seevastu juhul, kui kohus leiab, et liidu õiguse kohaldamine on tema menetluses oleva kohtuvaidluse lahendamiseks vajalik, kohustab ELTL artikkel 267 teda põhimõtteliselt pöörduma Euroopa Kohtu poole kõikides üles kerkinud tõlgendamisküsimustes.⁵⁶

89. Kui tegemist on vaidlusega, milles tekib liidu õiguse tõlgendamise küsimus, on see, kui siseriiklik kohus, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, täidab oma kohustuse pöörduda Euroopa Kohtu poole, seega põhimõtte ja loobumine Euroopa Kohtu poole pöördumisest erand.

90. Kohtuotsusega Cilfit jt⁵⁷ on siseriiklikele kohtutele, kes teevad otsuse viimase kohtuastmena, kehtestatud rangem põhjendamiskohustus, kui nad ei pöördu Euroopa Kohtu poole.

91. Mis puudutab ELTL artikli 267 kolmandas lõigus sätestatud kohustust niisugusena, nagu Euroopa Kohus on seda piiranud, siis alates sellest kohtuotsusest peale hästi väljakujunenud kohtupraktikast ilmneb seega, et kohtud, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, peavad juhul, kui nende menetluses oleva asja käigus kerkib üles küsimus liidu õiguse kohta, täitma oma kohustuse saata asi Euroopa Kohtusse, välja arvatud juhul, kui nad tuvastavad, et tõstatatud küsimus ei ole asjakohane, või kui Euroopa Kohus on kõnealust liidu õigusnormi juba tõlgendanud või liidu õiguse korrektne kohaldamine on nii ilmselge, et ei jää mingit võimalust mõistlikuks kahtluseks. Sellise võimaluse olemasolu tuleb hinnata, lähtudes liidu õigusele omastest tunnusjoontest, liidu õiguse tõlgendamisega kaasnevatest konkreetsetest raskustest ja kohtupraktika lahknevuste ohust Euroopa Liidus.⁵⁸

92. Euroopa Kohus on täpsustanud, et ilma et see piiraks kohtuotsusest Köbler⁵⁹ tulenevaid juhiseid, jätab kohtuotsusest Cilfit jt⁶⁰ tulenev kohtupraktika üksnes siseriikliku kohtu ülesandeks hinnata, kas liidu õiguse õige kohaldamine on niivõrd ilmselge, et ei jää mingit võimalust mõistlikuks kahtluseks, ning sellest tulenevalt ka otsustada mitte esitada Euroopa Kohtule liidu õiguse tõlgendamise küsimust, mis tema menetluses olevas asjas on tõstatatud.⁶¹

93. Käesoleva eelotsusetaotluse raames küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult, kas võttes arvesse mõistet „ettevõtte üleminek” käsitlevat kohtupraktikat ja siseriiklike kohtute erinevaid seisukohti küsimuses, missugune tõlgendus tuleb juhtumi faktilisi asjaolusid arvestades valida, oli see põhjendatud või mitte, et Supremo Tribunal de Justiça ei olnud „mingit mõistlikku kahtlust” tõstatatud tõlgendamisküsimuses, ning kas ta võis jätta Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitamata.

94. Selles küsimuses tuleb rõhutada, et siseriiklikud kohtud, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, peavad ilmutama erilist ettevaatlikkust enne, kui igasuguse mõistliku kahtluse välistavad. Nad peavad ära näitama põhjused, miks nad on veendunud, et kohaldavad liidu õigust õigesti.

95. Selle ettevaatuse tõttu peavad nad eelkõige täpselt kontrollima, kas nendepoolse liidu õiguse kohaldamisel on võetud nõuetekohaselt arvesse liidu õigusele omaseid tunnusjooni, konkreetseid raskusi selle õiguse tõlgendamisel ja kohtupraktika lahknevuste ohtu liidus.

96. Supremo Tribunal de Justiça leidis, et direktiivis kasutatud mõisted ja eriti mõiste „ettevõtte üleminek” on kohtupraktikas esitatud tõlgendusi arvestades piisavalt selged. See tähendas tema arvates, et käesoleval juhul ei ole vaja eelotsusetaotlust esitada.

56 — *Ibidem* (punkt 27 ja seal viidatud kohtupraktika).

57 — 283/81, EU:C:1982:335.

58 — Kohtuotsus Intermodal Transports (C-495/03, EU:C:2005:552, punkt 33).

59 — C-224/01, EU:C:2003:513.

60 — 283/81, EU:C:1982:335.

61 — Kohtuotsus Intermodal Transports (C-495/03, EU:C:2005:552, punkt 37 ja seal viidatud kohtupraktika).

97. See lähenemine tundub mulle ekslik, sest ma tean, et lähenemine, mille kohaselt hinnatakse iga üksikut juhtumit eraldi, muudab mõiste „ettevõtte üleminek” tõlgenduse individuaalseks. Juhtumid, mis Euroopa Kohtule üksteise järel hindamiseks esitatakse, võimaldavad viimasel selle mõiste ulatust lihvida. Tegemist on seega pidevalt areneva kohtupraktikaga. See eripära oleks pidanud tekitama Supremo Tribunal de Justiça ettevaatlikkust enne, kui ta otsustas Euroopa Kohtu poole mitte pöörduda.

98. Lisaks sellele liiga suurele usaldusele, mis Supremo Tribunal de Justiça oli Euroopa Kohtu mõistet „ettevõtte üleminek” käsitleva väljakujunenud kohtupraktika suhtes, võttis see kohus nimetatud kohtupraktikat ka puudulikult arvesse ning valis seetõttu selle mõiste vale tõlgenduse.

99. Niisuguses olukorras nagu põhikohtuasjas, kus on olemas Euroopa Kohtu praktika tõlgendatava mõiste kohta, on siseriiklikul kohtul, kellel on põhimõtteliselt eelotsusetaotluse esitamise kohustus ja kes arvab, et vaidlus, mille ta peab lahendama, tõstatab liidu õiguse tõlgendamise küsimuse, valida kahe võimaluse vahel. Ta kas pöördub Euroopa Kohtu poole, et saada täiendavaid täpsustusi vaidluse kohta, mille ta peab lahendama, või otsustab jätta oma eelotsusetaotluse esitamise kohustuse täitmata, kuid sel juhul peab ta nõustuma vastusega, mille Euroopa Kohus on juba andnud, ja seda kohaldama. Kui ta ei vali kumbagi nendest kahest lähenemisest ja valib asjaomase liidu õiguses kasutatava mõiste teistsuguse tõlgenduse, paneb see kohus toime selle õiguse rikkumise, mida tuleb pidada piisavalt selgeks rikkumiseks.⁶² See tuleneb väljakujunenud kohtupraktikast, mille kohaselt on liidu õiguse rikkumine piisavalt selge, kui ilmselgelt on eiratud Euroopa Kohtu praktikat antud valdkonnas.⁶³

100. Kokkuvõttes võib öelda, et kui le Supremo Tribunal de Justiça oleks võtnud rangelt ja täielikult arvesse Euroopa Kohtu praktikat, sealhulgas kõige värskeimat, ei oleks ta saanud olla veendunud, et kohaldas liidu õigust õigesti.

101. Meenutades seda eelotsusetaotluse esitamise kohustust, mis on siseriiklikel kohtutel, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, peab Euroopa Kohus võtma range seisukoha. Nagu täpsustas kohtujurist Léger oma ettepanekus kohtuasjas *Traghetti del Mediterraneo*⁶⁴ ja nagu näitab ka käesolev kohtuasi, „[on s]ellise kohustuse rikkumisel [...] oht, et asjassepuutuv kohus teeb mõne [vea], olgu see siis viga kohaldatava [liidu] õiguse tõlgendamisel või viga järeldustes, mis tuleb [liidu] õigusest teha, et tagada siseriikliku õiguse kooskõlaline tõlgendamine või hinnata selle kooskõla [liidu] õigusega”.⁶⁵

102. Rõhutan ka, et see, kui siseriiklikud kohtud, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, ei täida oma eelotsusetaotluse esitamise kohustust, võtab Euroopa Kohtult võimaluse täita põhiülesannet, mis on talle ELL artikli 19 lõike 1 esimese lõiguga antud, st ülesannet tagada, „et aluslepingute tõlgendamisel ja kohaldamisel austatakse õigust”.

103. Lõpuks ilmneb kohtutoimikust, et käesoleva kohtuasja raames võtsid Portugali kohtud mõiste „ettevõtte üleminek” tõlgendamise küsimuses lahknevad seisukohad. Mina arvan, et ehkki siseriiklike kohtute tehtud üksteisele vastukäivate otsuste olemasolust ei piisa iseenesest, et tekiks ELTL artikli 267 kolmandas lõigus ette nähtud eelotsusetaotluse esitamise kohustus, on tegemist kontekstuaalse asjaoluga, mis annab kaalu seisukohale, et Supremo Tribunal de Justiça oleks pidanud võtma ettevaatlikuma positsiooni ja esitama Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.

62 — Vt Pertek, J., „Renvoi préjudiciel en interprétation”, *JurisClasseur Europe Traité*, 361. kd, 2010, § 97.

63 — Vt eelkõige kohtuotsused *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391, punkt 43 ja seal viidatud kohtupraktika) ja *Fuß* (C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 52 ja seal viidatud kohtupraktika).

64 — C-173/03, EU:C:2005:602.

65 — Punkt 66.

104. Kõikidest nendest asjaoludest tuleneb, et minu arvates tuleb ELTL artikli 267 kolmandat lõiku tõlgendada nii, et niisugune siseriiklik kohus nagu Supremo Tribunal de Justiça, kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, oli sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas kohustatud esitama Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.

C. Kolmas küsimus

105. Oma kolmanda küsimusega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt Euroopa Kohtult, kas liidu õigust ja eelkõige kohtuotsusest Köbler⁶⁶ tulenevat kohtupraktikat tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus siseriiklik riigivastutuse kohaldamise kord, mille kohaselt sõltub õigus hüvitisele tingimusest, et eelnevalt peab olema tühistatud otsus, mis kahju põhjustas.

106. Meenutan, et RRCEE kehtestamise seaduse lisa artikli 13 lõike 2 kohaselt „[peab k]ahju hüvitamise nõude aluseks [...] olema kahju põhjustanud otsuse eelnev tühistamine pädeva kohtu poolt”.

107. Et selgitada välja, kas see tingimus on liidu õigusega kooskõlas või mitte, olgu esmalt meenutatud, et aluslepingu süsteemile on omane põhimõte, et riik on vastutav talle omistatava liidu õiguse rikkumisega isikutele tekitatud kahju eest.⁶⁷

108. Mis puudutab riigi vastutust liidu õiguse rikkumise eest, mis pandi toime niisuguse siseriikliku kohtu otsusega, kes teeb otsuse viimase kohtuastmena, siis Euroopa Kohus on täpsustanud, et õigusemõistmise spetsiifilisust ja õiguskindluse õiguspäraseid nõudeid arvesse võttes ei ole riigi vastutus sellisel juhul piiramatu. Euroopa Kohus on otsustanud, et kõnesolev vastutus saab tekkida üksnes erandlikul juhul, kui viimase astme siseriiklik kohus on kohaldatavat õigust ilmselgelt rikkunud. Tehes kindlaks, kas see tingimus on täidetud, peab hüvitisnõuet lahendav siseriiklik kohus võtma sellega seoses arvesse kõiki tema käsitletavat olukorda iseloomustavaid tegureid, eelkõige rikutud õigusnormi selguse ja täpsuse astet, rikkumise tahtlikkust, õigusliku vea vabandavatust või vabandamatust, asjakohasel juhul seisukohta, mille on võtnud liidu institutsioon, samuti seda, kui kõnesolev kohus on jätnud täitmata oma kohustuse taotleda eelotsust ELTL artikli 267 kolmanda lõigu alusel.⁶⁸

109. Nagu ma eespool märkisin, arvatakse niisuguse kohaldatava liidu õiguse ilmselge rikkumisega olevat tegemist igal juhul siis, kui ilmselgelt on eiratud Euroopa Kohtu praktikat antud valdkonnas.⁶⁹

110. Kui see liidu õiguse ilmselge rikkumise tingimus on täidetud, tekib õigus hüvitisele seega siis, kui on tuvastatud, et rikutud õigusnormi eesmärk on anda õigusi isikutele ning et väidetava ilmselge rikkumise ja asjaomasele isikule tekkinud kahju vahel on otsene põhjuslik seos. Need kolm tingimust peavad olema täidetud ja on piisavad, et isikutel tekiks õigus saada hüvitist, kusjuures ei ole välistatud, et siseriikliku õiguse alusel võib riigivastutus tekkida vähem piiravatel tingimustel.⁷⁰

111. Euroopa Kohtul on ka olnud võimalus täpsustada, et arvestades õigust kahju hüvitamisele, mis juhul, kui nimetatud tingimused on täidetud, tuleneb otseselt liidu õigusest, on liikmesriik kohustatud hüvitama tekitatud kahju tagajärjed siseriikliku õiguse vastutust käsitlevate sätete alusel, tagades, et siseriiklikes õigusaktides sätestatud kahju hüvitamise tingimused ei ole vähem soodsad kui need, mis puudutavad samalaadseid siseriiklikke nõudeid (võrdväarsuse põhimõte), ega ole korraldatud nii, et hüvitise saamine on praktikas võimatu või ülemäära raske (tõhususe põhimõte).⁷¹

66 — C-224/01, EU:C:2003:513.

67 — Vt eelkõige kohtuotsus Ogieriakhi (C-244/13, EU:C:2014:2068, punkt 49 ja seal viidatud kohtupraktika).

68 — Vt eelkõige kohtuotsus Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391, punkt 32 ja seal viidatud kohtupraktika).

69 — *Ibidem* (punkt 43 ja seal viidatud kohtupraktika). Vt ka kohtuotsus Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 52 ja seal viidatud kohtupraktika).

70 — Vt eelkõige kohtuotsus Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391, punkt 45 ja seal viidatud kohtupraktika).

71 — Vt eelkõige kohtuotsus Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 62 ja seal viidatud kohtupraktika).

112. Minu arvates tuleb RRCEE artikli 13 lõikes 2 ette nähtud menetluskorda analüüsida tõhususe põhimõttest lähtudes. Seega peab tegema kindlaks, kas see menetluskord on niisugune, et muudab praktikas ja sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas isikul, kelle huve on kahjustatud, hüvitise saamise võimatuks või ülemäära raskeks.

113. Peamine on seejuures välja selgitada, kas sellel isikul on võimalus kaevata edasi Supremo Tribunal de Justiça otsus, mis tema huve kahjustab. Kui Portugali valitsusele esitati kohtuistungil vastav küsimus, vastas ta sellele esialgu eitavalt ja siis tõi oma vastusesse sisse nüansse, mis mõjus veenvamalt. Seda, kas sellel isikul on niisugune õigus, peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus. Kui see kohus jõuab järeldusele, et isikul, kelle huve on kahjustatud, ei ole võimalust edasi kaevata Supremo Tribunal de Justiça otsust, millega tema huve kahjustatakse, tuleb asuda seisukohale, et RRCEE artikli 13 lõikes 2 ette nähtud menetluskord on vastuolus tõhususe põhimõttega, sest see muudab sellel isikul hüvitise saamise võimatuks.

114. Igal juhul näib mulle, et Euroopa Kohtus aset leidnud aruteludest ilmneb, et isegi kui tehakse kindlaks, et Supremo Tribunal de Justiça otsuse saab edasi kaevata, tundub see õiguskaitsevahend väga teoreetiline ja raskesti kasutatav.⁷² Et RRCEE artikli 13 lõikes 2 ette nähtud menetluskord kujutaks niisugusel juhul endast tõsist takistust, mis ei võimalda isikul, kelle huve on kahjustatud, hüvitist saada, oleks see niisiis minu arvates ikkagi tõhususe põhimõttega vastuolus. Niisugune menetluskord muudaks nimelt isikul hüvitise saamise ülemäära raskeks.

115. Järeldan seega, et niisuguses olukorras nagu põhikohtuasjas vaadeldav tuleb liidu õigust ja eelkõige kohtuotsusest Köbler⁷³ tulenevat kohtupraktikat tõlgendada nii, et nendega on vastuolus siseriiklik riigivastutuse kohaldamise kord, mille kohaselt sõltub õigus hüvitisele tingimusest, et eelnevalt peab olema tühistatud otsus, mis selle kahju põhjustas.

IV. Ettepanek

116. Esitatud põhjendustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Varas Cíveis de Lisboa esitatud küsimustele järgmiselt:

1. Nõukogu 12. märtsi 2001. aasta direktiivi 2001/23/EÜ ettevõtjate, ettevõtete või nende osade üleminekul töötajate õigusi kaitsvate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta artikli 1 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, mõiste „ettevõtte üleminek” hõlmab olukorda, kus tellimuslendude turul tegutsev ettevõtja lõpetatakse tema sellise enamusaktsionäri otsusega, kes omakorda tegutseb lennutranspordi sektoris ning kes esimesena nimetatud ettevõtja likvideerimise raames:
 - asub lõpetatud äriühingu asemele lennukite liisingulepingutes ja reisikorraldajatega sõlmitud kehtivates tellimuslendude lepingutes;
 - viib ellu tegevust, millega seni tegeles likvideeritud äriühing;
 - võtab tööle tagasi mõned töötajad, kes olid seni lähetatud likvideeritud äriühingusse, ja annab neile identsed tööülesanded ning
 - võtab üle lõpetatud äriühingu väikevahendid.

72 — Kohtuistungil märkis Portugali valitsus muide, et talle ei ole teada juhtumeid, mil Portugali uue tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikli 696 punkti f oleks kohaldatud niisuguses olukorras, kus Supremo Tribunal de Justiça otsus on liidu õigusega vastuolus.

73 — C-224/01, EU:C:2003:513.

2. ELTL artikli 267 kolmandat lõiku tuleb tõlgendada nii, et niisugune siseriiklik kohus nagu Supremo Tribunal de Justiça (kõrgeim kohus, Portugal), kelle otsuste peale ei ole võimalik siseriikliku õiguse kohaselt edasi kaevata, oli sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas kohustatud esitama Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.
3. Niisuguses olukorras nagu põhikohtuasjas vaadeldav tuleb liidu õigust ja eelkõige kohtuotsusest Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) tulenevat kohtupraktikat tõlgendada nii, et nendega on vastuolus siseriiklik riigivastutuse kohaldamise kord, mille kohaselt sõltub õigus hüvitisele tingimusest, et eelnevalt peab olema tühistatud otsus, mis selle kahju põhjustas.